

cákat. Aztán ha délben délel a konda, a kanász is lefekszik a hús fa alá. A pásztor mindig 1 óra fele ment oda a délőre. Itt általában délután 2-3 óráig feküdtek, deleltek az állatok. Vagy éppen ameddig a disznóknak jólesett. A kanász szintén pihent. Ide hozták neki az ebédet is. A kutyája vagy kutyái szintén szíves távolságra fekszenek tőle. A jó kurya akkor sem alszik, ha pihen. Ide oda pislog a kondára. Hisz mindig van egy-két kujtorgó disznó, aki rövid pihenés után szókni készül. Kijönnek a sorból, és óvatosan csekeznek eltűnni a bokrok között. Az ilyen állatot a pásztor mindig szemmel tartotta, mégis előfordult, hogy megszökött egy-egy állat. Ha a délelőrlől szökött meg a disznó, akkor rendszerint a mellette levő is magával csalta. Ha szókni készül, akkor kissé *dujjog*. Ezt a mellette fekvő egy-két, néha több is meghallja és felkelnek azok is. Ha van a közelben gabona, krumpli vagy kukorica, akkor nagyon kellett vigyázni, hogy rá ne kapjanak, mert igen sok kárt tettek. Ha pedig a disznók valahol kárt tettek, azt a kanászok mindig meg kellett fizetni.

Nagyon kiállították a kanászt a disznók, ha érett a vadcserecsznye. Ilyen vadcserecsznyefák a szentgáli terület minden részében találhatók. Erdőn-mezőn egyaránt. Ha már túlérett a cserecsznye, jön egy nagy szél és lepotyog. A disznók megérik a szagát. Olyan bolondok lesznek érte, hogy kanász legyen a talpán, aki összetartja őket. Ha nem laknak jól vele, akkor ha felropogatták, további élelem után indulnak. Ha a kanász más irányba keresi, kimennek a mezőre és megvan a kár. Ősszel ugyanígy van a vadalma és a vadkörte érése idején. Ilyenkor azonban már nem volt alkalom a kártételre, ha meg is szöktek. Gabona nem volt ősszel, kukoricát nem nagyon termeltek a szentgáli határban, a krumplit is kiszedték szeptember elején. Ha már hullott a makk, nem vágytak annyira a mezőre a disznók.

A pásztoember élete nagy részét az erdőn és a mezőn töltötte. Megszokta, hogy a bojtárján — aki gyakran a fia volt — kívül alig találkozott emberekkel. Az igazi pásztorok azonban nem hiányolták a társaságot. Náluk az állathoz való ragaszkodás mindennel erősebb volt. Ezért aztán, ha jött a tavasz, megszólalt a pacsirta, a pásztorot hívta az erdő, már nagyon hiányzott neki a virágok illata, a munka. Nem volt maradása a családjá körében sem. Pedig nem volt könnyű mesterség a kanászkodé. Gyors, fúrge emberek voltak. Ebben a mesterségben a lusta ember nem érvényesült.

Egy disznó — vagy három malac — után 10 kg búza, 15 kg rozs, 1 fej káposzta és 40 fillér járt a falu kanászának. Régebben még egy kenyér is kapott évente. Ez az 1930-as években volt. Volt, aki lencsét, zórt is adott. Atról függött, hogy melyik kanászcsaládnak mire volt szüksége.

Volt olyan gazda, aki nem fizetett, hanem egy darab földet adott a kanásznak. Ezen aztán termelhetett magának, amit akart. Olyan egyezség is volt, hogy a bérebe 2-3 páskomot kapott, és annak az ára a kanászé lett. A páskom egy bizonyos legelőterületet jelentett, meg volt szabva, hogy erre hány állatot lehet kihajtani. Ez csak a tagosítás után volt. Előtte nem volt bérlet sem az erdőre, sem a mezőre. Egy-egy embernek annyi joga volt, amennyit megvett. Azonban 6-8-nál nem nagyon volt több. Ilyen páskomot adott a kanásznak a gazda. Ő kiadharta bérebe és ami pénzt kapott, az az övé lett. Ez lett aztán a fizetése.

A falukanász disznót és kecskét is tarthatott, amennyit akart. Sokat nem tudott, hiszen tétre nem volt tartása, ilyenkor a meglevőket is el kellett adnia. Ebből öltöztette fel a családját és a bojtárját is. Esetek egy kecskét és egy anyadisznót tartott meg, azt már el tudta látni.

A jó kanász megbecsült ember volt a faluban és a tanyán is. Szentgálon a gazdák csak valódi, tőzgyökerező pásztorokat alkalmaztak. Akinek a vérében volt a pásztorokodás, értett a disznók legeltetéséhez, ismerete a disznótartás minden csínját-bíját.

Sófalviné Tamás Mária

Legényélet Csöglén

A Veszprém megyei Csögle kisközség volt, de körjegyzői székhely. Egeralja, Adorjánháza, Kispírít, Nagypírít tartozott hozzá, ezek Csöglével együtt református községek. Csöglének a leirt időszakban (1870—1945 között) 1200—1300 lakosa volt, határa csak 3000 kh. Kis község tehát, de a csögleiek nagy-nak tartották, de talán nem is csak a csögleiek, mert aki idegen végigment a 2 km hosszú utcáján — egy utcája volt, és ebből nyílt néhány köz, és a körülépült Vásártér —, nagy-nak gondolta, mert soká ért végig rajta. Nagy templomával, nagy vásárterével, nagy vásárával a környéken valóban a legnagyobb falu volt. Az „aktív” legények száma — arányosan a lakosság számához — mintegy 100 volt. Aktív legénynek azt mondjuk, aki még nem öregedett ki a legénysorból. A száz-as szám úgy adódik, hogy évente 10—15 fiúgyermek marad ki az iskolából, s ha a legénykedés idejét átlagosan 8 évnek vesszük — 16 éves kortól 24-ig — 100 körüli szám adódik.

Az elindulás

A fiúgyermek, ha kimaradt a mindennapi iskolából, természetesen még nem volt legény. A régi iskola-rendszer szerint az elemi iskola 6 osztályát 12 éves korában fejezte be a gyermek. Ez akkor is így volt,

hogya valaki esetleg osztályt ismételt. Ezt nem úgy mondták, hogy „megbukott”, hanem: osztályában „visszamaradt”. De aki „visszamaradt”, 12 éves korában az is kimaradt a mindennapi iskolából, akármelyik osztálynál tartott 12 éves korában. Mert ritkán az is előfordult, hogy többször visszamaradt a gyerek, s minél többször visszamaradt, annál messzebb volt 12 éves korában a hatodik osztálytól.

A mindennapi iskola után a hároméves ismétlőiskola következett. Ekkor már csak hetenként egyszer kellett iskolába menni. A hét többi napján dolgoznia kellett valamit a gyerekeknek. Kivéve a téli hónapokat, amit a parasztember úgy jellemezett, hogy „tűz mellé, házba szorulunk”. De egy kis favágás, hóhanyás akkor is akadt a gyerekeknek is. De a jóság mellett is foglalkoztatták, az etetésnél, iratásnál, az állatok meg az istálló rendben tartásánál. Mert hiszen így tanult bele a rendszeres munkába. Meg kell mondanunk, hogy az ismétlőiskolát nem vette teljesen komolyan a gyerek, de a szülő, vagy — ha már elszegődött a fiú — a gazda sem. Ha fontos munka volt, nem ment a gyerek az „ismétlőbe”.

Ebben az ismétlős korszakban a szegény gyerekek jó része már elszegődött gulyásnak (Csöglén: gulyásnak), szántógyerekeknek, vagy kasszógának. Volt, aki helyi, vagy vidéki iparozóhoz inasnak állt, hogy mesterséget tanuljon.

Ez az ismétlős korszak volt a legényélet iskolája. Ez idő alatt tanult meg a gyerek dolgozni, megtanulta a különböző munkák fogásait, a kéziszerszámok használatát, a lóval, ökörrrel, jármos tehénrel való bánásmódot. Megtanult kaszálni, szénát villázni, föladni a szekérré, szekérről a kaszatra, a szénas- és gabonaszekeret megrakni, a megrakott szekeret lerudalni. Megtanulta az aratási munka műveleteinek fogásait, a gabona kaszálását, a marokszedést, a kötözést, a kévek kepebe rakását. Az aratási munka fogásainak megtanulása, s a munkában kellő edzettség megszerzése a szegény gyerekek, és a kisebb birtokú parasztok gyerekei számára nagyon fontos volt. A szegénynek azért, hogy a szüleiivel végzett reszes aratásban helytállhasson, a kisföldűnek azért, hogy a maguk gabonája aratásánál segíthessen. Megtanultak a gyerekek a fogattal bänni, szántani, fogasolni, hengerezni, vetőgépet vezetni, beállítani, lókapával bänni, meg holdgölni a számtalan apró-cseprő paraszti munkában. Különösen fontos volt a kaszálás módjának, a kasza kalapálásának és köszörülésének megtanulása, mert aki ezeket jól megtanulta, annak nem esett olyan nehezére a kaszálás. Aki jól megtanulta a kaszálás helyes módját, aránylag könnyen elviselte a 13—14 órai megfeszített munkát. És azt is elmondhatjuk, hogy aki ezt jól bírta, az már legény volt. Különösen a csöglei Bozótban (a Marcal ártere), ahol bizony nem olyan sima a rét, mint a pápai piacérré, ahol állítólag valamikor az Eszterházy gróf passzióból kaszáltatott. A régi időben a csöglei Bozót csakugyan bozót volt, és a lapokon (a rétség alacsonyabb részei, ahol nagyobb esőzések után, vagy ha kicsapott a Marcal, víz volt) égigérő sás, meg csuhó (szitnyó) nőt. A csöglei legények itt tanultak meg kaszálni, jobban mondva: mire legények lettek, megtanulták.

De mikor is lett legény valójában a csöglei gyerek?

A korai legényélet

Azt mondhatjuk, akkor lett legény a csöglei gyerek, amikor minden férfimunkában helyt tudott állni. Ez többnyire az ismétlős korszak végével, a 15. és a 16. év fordulóján következett be. A 16 éves fiúk már helytálltak a legnehezebb férfimunkában, de a legényélet más kötetelmében is. Eljártak a tollfosztóba, kendercipőre, lakodalmakban főfőnyék (Csöglén így mondják) voltak, a kocsmába is bemertek, udvarolgtak a lányoknak, sőt némelyiknek már választottja is volt, java táncosok voltak a táncmuláságon, a tavasz esti rögtönzött utcai táncvigalmakon, májusfatáncokon, no meg a májusfaállítás lelkes résztvevői voltak.

Kivétel volt az igen gyönge testalkatú, vagy hibás fiúk esete. Ezek a munkában nem tudtak egész emberként helytállni. Ezért rendszerint könnyebb munkát végeztek, többnyire azt, amit általában a nők csináltak a gazdaságban. Például aratásnál a marokszedés, cséplésnél a tőrekfordás, kévémetelés (a cséplőgépen a kéve kötelének elmetszése, és az etetőnek kézreadása), szénagyűrésnél gerchlyédés (Csöglén: geráblálás), burgonyaszedésnél a kikapált krumpli fölszedése. De a legényélet más, mondjuk: társadalmi teréről ezek a gyönge legények sem voltak kirekesztve. (Ilyen gyönge legény szerencsére nagyon kevés volt, két-három évtizedben ha egy akadt.) A legényéletbe azok a felnövekvő fiúk sem tudtak beilleszkedni, akik inkább a női munkához vonzódtak (de az ilyen még kevesebb volt, mint a gyönge vagy hibás fiú), ezek a konyha körül lábatlankodtak, meg a tyúkületés, a libakelletés kérdéseit vitatták meg az asszonyokkal. Az ilyeneket azonban nem is tartották legényeknek, ha kor szerint azok voltak is. Leány, vagy asszony jelzővel illették őket. Így volt a faluban „leány-Béla”, és „asszony Lajos”!

A csöglei legényosztályhoz hozzá tartoztak a helyi iparoslegények is, espedig a helyi iparosok fiai éppúgy, mint a más faluból dolgozni Csöglére jött iparoslegények (segédek). Nem tartoztak azonban a legényosztályhoz a zsidó fiúk (volt néhány zsidó család Csöglén) és a helyi értelmiség fiai. Értelmiségi család volt Csöglén a református pap, a tanító, a jegyző, az orvos, a gyógyszerész, a postamester és az állatorvos családja. És ide számíthatunk egy 100 hold körüli földdel rendelkező családot, akik konvenciók esetét tartották, mint a földesurak és „ürek”-nak szólították, emlegették őket.

Az iparos fiúk jaratosak voltak a paraszti munkában, mert a legtöbb iparos paraszti munkával is foglalkozott. Többnyire volt egy-két hold földjük is, és azt maguk művelték. Csöglén csizmadiák, szabók, asztalosok, takacsok, kovácsok, bogrnarok, ácsok laktak, az idők folyamán kadár is akadt. Érdekes, hogy a régebbi időben, de még a századforduló után is egy-két évtizedig a csizmadiákat, szabókat, asztalosokat és kadárokat német néven emlegették: így a csizmadia *suszter*, a szabó *snejder*, az asztalos *tisler*, a kadár

pinét volt. Volt például egy Horváth Gábor nevű szabó, ez csak Snejder Gábor volt; sok csöglei nem is tudta, hogy Horváth a neve. Sőt ennek volt egy Lajos nevű fia, aki nem is volt szabó, mégis Snejder Lajos lett. Ezt egyébként öreg-legény korában milliomos fiúnak hívták. Ugyanis még ifjú legény korában kiment — jó néhány csöglei legénnyel együtt — Amerikába és az első világháború után, a nagy koronaramlás idején jött haza, még mindig legényül. Hozott egy kis dollárt, s a kocsmában gyakran hangoztatta: milliomos fiú vagyok! Persze koronában valóban az volt, mert egy dollárért mintegy 70 000 koronát adtak. Aztán egy-két év alatt a fencikre vert a pénzének, de azért megmaradt „milliomos fiúnak”.

A legények öltözködése a tárgyaló idők alatt lényegesen megváltozott. Száz évvel ezelőt még kizárólag fekete, szürke szabott kabátot (Csöglén régen: mándli), szűk csizmanadrágot, és huszárszegett, egyenes szárú csizmát viseltek. (Huszárszegett volt az a csizma, amelynek szára a huszárcsizma mintájára felül hullámosra volt vágva, és 3 finom bőrből font zsinórral volt szegve.) A csizma mindennapi viselő volt. Aki nem mezteláb járt, nyáron is csizmát viselt a bögatyához. A fehérnemű különben, különösen a gatyá, többnyire feltérített házivászonból készült (pamukos vászon), az ünnepi ing és gatyá pedig lehetőleg gyolcsból, de a szépen kifehérített pamukosvászon gatyá is igen szép volt. Meleg időben gatyát hordtak, de ünnepélyes alkalmakkor nadrágot viseltek. Pl. lakodalomba, templomba, temetésre nem mentek gatyában.

A kalap fekete volt, s kalap nélkül nem jártak nyáron sem. Felső kabátot (téli kabátot) télen sem viseltek a legények. Virtus volt, hogy kiskabátban sem fázik a legény! Ezért mondták — mondjuk maig is! — „Vékonszörű kutyának, meg büszke legénynek sokat köll szenvedni!” No meg azért is, hogy csizmát lehetőleg kicsinyt viseltek a legények, mert a kisebb csizma mutatósabb, de gyakran szoritotta a lábukat. A büszke legény azonban inkább szenvedett, de nem vett egy számmal nagyobb csizmát!

Általában két rend ruhája volt a legénynek: egy ünnepi, s egy hétköznapi (dologi-napi). Évente vettek egy öltönyt, többnyire a csöglei vásáron (három vásár volt Csöglén évente: március 12., június 23. és október 9.), s akkor a régi ünnepi ruha hétköznapi lett. A dologi-napit aztán addig foltozgták a jó édesanyák, míg az új ünnepit meg nem vették. A módosabb legények anyja kevesebbet foltozott, ott akadt több hétköznapi ruha is.

Csizma is két pár volt: egy ünnepre, egy dologra. Az ünnepi többnyire boxcsizma volt, a hétköznapi erős, zsirosbőrből készült. A fess. tükörfényes ünnepi csizmáza sokat adtak a legények. Abban lehetett vásznap szépen járni, elmenni a templomba, meg végigmenni a falu utcáján:

Megiszertem a csöglei bírónak:

Máróánykövel rakassa le az utat.

Rakassa le, rakassa, rakassa le simára:

Jön a babám, nyikorog a csizmája.

Idők jártával változott a ruházatkódás. Az első háború után a régi, magyaros szabású csizmanadrág helyett a lovaglonadrág szabású bricsesz jött divatba. Ezt a csögleiek pricsesnadrágnak nevezték. Úgy lett pricsesnadrág, hogy a nadrág kétoldalt kiálló részét pricsnek nevezték. A bögatyát a legények már nem viseltek munkában sem, hanem használni kezdték az úgynevezett cáig-pantallót. De viseltek a csöglei szabók, vagy ügyes varrőasszonyok által házivászonból készült pantallót is. Pamukos vászonból ezt nyáron ünnepen is viseltek. Ezt porcolán-nadrágnak is mondták.

Nyáron gyakori volt a meztelábozás, ha a munka természete azt megengedte. Már munkában nem viseltek nyáron csizmát. Bakancsot hordtak helyette, de elterjedtek a szandálok, és kedvelt lett a vászonból készült, gumitalpú „Dorco” elnevezésű félcipő (vászoncipő) is.

Az ünnepi ruha színe ekkor már legtöbbször nem fekete. Divatba jöttek a barna és szürke szín különböző árnyalatai, a csíkos és kockás ruhák is, majd az 1930-as, 1940-es évek táján a pricsesnadrág mellett — főleg nyári ünneplőnek — megjelent a pantalló. A huszas évektől kezdve, két vagy több ünneplőruhája lett a legénynek: egy úgynevezett „folkapó”, kisebb ünnepi alkalomra, kimenőre, piacra, vásárra, ide-oda elmenni, és egy komolyabb ünnepi ruha. A pantallóhoz természetesen cipőt, eleinte egészcipőt (boxcipőt), később félcipőt viseltek. Aki szabónál, mérték után varratta a ruháját (a többség vásáron, vászró szabóktól vette), az néha a kabáthoz pantallót és csizma-nadrágot is rendelt ugyanahóól az anyagból, nyári és téli viseléshez. Az a legény, aki szolgálatba állt, tehát elcszegődött nagyobb gazdához gazdasági éves cselédnek (ezt Csöglén szögának nevezték), az évi bércébe rendszerint belealkudta az egy öltöző ünnepi ruhát és ünnepi csizmát is.

Hogyan is telt a szép legényélet? Hát a java része munkában telt. A legénynek a munkában kellett legjobban legénynek lenni, mert hát ki is álljon helyt, ha nem a legény? Szabad volt annak este elcsavarogni a faluban. Lányok után járni, még ha a hámból kitűgött, azért sem rótták meg igazán, csak reggel az istállóban ott legyen, vagy ha hajnalok hajnalán menni kellett szénáért a Bozótba, vagy Kismezőre, vagy száraz löheréért a Dabronyi erdő alá, vagy Fölső-kúthoz, vagy lucernaért a Székely-ragba a fogattal, igen, ha ott volt a legény, ha befogta a lovat vagy az ökröt, amikor kellett, nem kérték számon tőle az éjszakát. Csak a jó édesanyia az ebédnél, vagy amikor alkalom adódott, megkárpálta, megrojtta gyöngédnek, hogy „te ides fiam, megint nem aludtál az ijell! Majd elaluszol egyszer a kocsin, és leeső!” S erre mondott valamit biztatót a legény: „Ne filtsen, idesanyám, vigyázok én, hogy le ne essék, meg majd kialuszom magamat a jövő éjjel.”

A csöglei legények, ha ijell legények voltak, nappal is azok maradtak! És nemcsak időbelileg — tehát későn, korán — kellett helytállni, hanem a munka nehezénél is! A nehéz munkák elvégzését a legényektől magától érteődően elvárták. Könnyen mondták például azt a idősebbek, hogy „mikor ilyen legény voltam, a tornyot is átugrottam!” Vagy mikor a kocsirol a kévét hányta a legény az asztag tetejére: „mikor

én leginy vótam, kereszül dobtam az asztagon a kévét." Vagy ha szántás közben jót durrantott az ostorával az ökrök után: „Jó ostorod van, ösém, nekem is vót olyan, hogy mikor durrantottam egyet, beleakadt a torony gombjába!”

A legény — még inkább: a legények — a családban a biztonság és a megnyugvás volt, akinck erejére, készséges munkájára mindig számítani lehetett. Ahol a családban legény, vagy — jót ad az Isten! — legények — volt, ott az édesapa és a jó édesanya békén hajthatta álomra a fejét, mert ott volt az oltalom a háznál: a legények karja ereje és készsége mindenkor a jóra.

Az érettebb legénykor

Amit eddig tudunk, az lényegében vonatkozik az érettebb legénykora is, mert a legények munkájában kor szerint nemigen volt különbség, csak az érettebb legényektől a közitélet szigorúan megkövetelte a legény-költmek betartását.

Még ma is tudja mindenki, hogy a paraszti munka nem könnyű. Ma sem az, de régen még nehezebb volt. Napi időtartama is nagy volt, mert az állatokkal való reggeli, déli és esti foglalatosság ideje, és a mezői munkára fordított idő együtt bizony hosszú. Nyáridőben 15-16 óra, de a legszorgosabb munkák, a szénabetakarítás, aratás, cséplés idején 18 órára is fölment, néha többre is. Természetesen ebben a napi négyeszeri étkezés ideje is benne volt, de akkor is maradt tényleges munkára napi 16 óra. A legények ezekben az igen szorgos munkákban különösen elől jártak. A csöglei határban sok rét van, a Bozótton kívül is, mint a Keleti kertalja, a Nagyrét, a Kisgyepű, a Balocai rét, a Közrét, a Hajlás, a Hunyor, a Macsolák, a Hegyalja. Ezek már — a Hunyort kivéve — emberségesebb rétek, mint a Bozót. Jó széna terem rajtuk, mert ezek úgynevezett „szaraz rétek”, nem sást és csuhót teremtek. Ez a sok rét bizony adott dolgot, mikor előtt az ideje a kaszálásnak, forgatásnak, gyűtésnek, szénahordásnak.

A szénamunkát még szaporította az, hogy Csöglén jelentékeny mennyiségű löherét, lucernát, bibort (bíborherét) és egyéb vetett takarmányt is természetek a szántóföldön. A pillangós takarmányok szénáját lehetőleg hamattal — este harnatszálta után és hajnalban, korán reggel — gyűjtötték és hordták be, hogy a levélpergést megelőzzék.

A kaszálást többnyire bandában végezték. 8-10, sőt több kaszás is volt egy bandában, mert egy-egy gazdának sok réte volt, és arra törekedtek, hogy 1-2 nap alatt lekaszálják az összes rétet, hogy a széna többi munkája: a forgatás, a gyűtés, de főleg a szénahordás egyvégteben mehessen, mert így egyrészt termelékenyebb volt a munka, kevesebb időt kellett egy-egy munkafázisra fordítani. Másrészt — és ez volt a fontos! — szénahordásnál a megkezdett szénakazal gyorsabban elkészült, s így kevésbé volt kitéve annak, hogy félben ázzon a kazal.

A kaszálásnál iratlan törvény volt, hogy ha legény is volt a bandában — s az majdnem mindig volt — akkor ő lett az első kaszás. Ha több legény volt, az idősebb volt az első. Az első kaszás rang volt, az első kaszás afféle első volt az egyenlők között. A kaszásbanda az első kaszához alkalmazkodott, olyan ütemben kaszált, ahogy az első kaszás vágott, akkor köszörült, ha az első kaszás megállt köszörülni, mert az is törvény volt, hogy a hátrébb kaszáló külön nem állhatott meg köszörülni, mert az öszevisszaságot okozott volna. Ha a dűlön végigkaszáltak, többnyire kis pihenőt tartottak, rágyújtottak. Ez a pihenő is addig tartott, amíg az első kaszás föl nem vette a kaszáját.

Kimentünk a rétre violát kaszálni,

Arrajött egy kislány nem akart megállni.

Tíznehárom kaszás mind egyszerre vágja,

Tíznehárom százat csókolok a szádra.

Viola, viola, tavaszi szél fújja,

Viola virágból lesz a koszorúja.

Az első kaszásnál a föltétlen elkötelezéssel járt, hogy a mögötte kaszálók közül senki meg ne előzhesse. Ez úgy történt — ha történt —, hogy a második kaszás kissé jobbra kikanyarodva elkaszált az első kaszás mellett, majd balra haladva eléje került. Ezt úgy nevezték, hogy „kikerítette” az első kaszást. Persze nem mindig, sőt ritkán volt kimondott versengés a kaszások között a „kikerítés” céljából, ám azért az első kaszás ennek ki volt réve. De aki odaállt első kaszásnak, az mindig meg is felelt. A kikerítés egészen kivételes eset volt.

A másik fontos munka, ahol szükség volt a legényvirtusra, a takarulás volt. (A learatott és kepebe rakott gabona behordása a szérűskertbe és asztagba rakása.) Különösen a kéve fölszórása a gabonás kocsiról a már magas asztag tetőjére, vagy ha az asztag igen magas volt, az asztag oldalába rögrönzött állásra.

Általában minden nehéz, ügyességet, gyakorlottságot, kitartást igénylő munkánál elvárták a legények helytállását. Természetesen mindezeket a munkákat a még nem öreg, házas emberek is jól elvégezték — ők is voltak legények! —, de az első, akitől elvárták, a legény volt.

Érdekes, hogy a yongébb testalkatúak rendszerint ugyanúgy helytálltak munkában, mint a nagy, lapaj legények. Szóval — egy kicsit sarkítva — egy 45 kilós legény nagyjából annyit végzett, mint egy 90 kilós! Megérdemlik ezek a kis alig-legények a jó emlékeztést. Fürgék voltak, mint a csik, készségesek, fáradhatatlanok, könnyen mozogtak, mint a szitakötő. Jó igyekezettel pótolták a testi erő hiányát.

*Ha kicsi is a legény,
Lehet azért vőlegény.
Nem köll sámlí alája,
Fölugrik az az ágyra!*

A legény a családban is a szülők, elsősorban az édesanyja, aztán az ifjabb, gyöngébb testvérek támasza, oltalma volt. Különösen ha a családfő tartósan beteg volt, megrokkant, netán elhalálozott, a legidősebb legényfiúra hárult a családfő helyettesítésének gondja. Ugyanis, mikor a háborúk alatt a családfő hadba vonult, a még nem sorköteles legény — sokszor csak kislegény — volt az édesanyja segítőtje, a család támasza. Különösen az első világháború hozott sok családra megpróbáltatást, mert akkor nagyon kiterjedten igénybe vettek hadiszolgálatra a férfiakat, s ilyenkor ahol még volt be nem sorozott legény, nagy segítségelme volt az az édesanyjának és a kisebb testvéreinek.

*Azt gondolom, nem visznek katonának,
Gondját viselem az édes anyámnak.
De már látom, nem viselem szegénynek,
Ótalmára hagyom a jó Istennek.*

Az első világháborúban körülbelül 160 férfi vett részt a faluból, ennek mintegy fele volt legény. A második háborúban körülbelül feleannyian vettek részt, mintegy 80 fő, megközelítően a felük most is legény. Az első háborúban elesett a harcstéren 38 csöglei lakos, ebből legény volt 27. A második háborúban elesett 13 fő csöglei, ebből legény volt 10. Nagyon szomorú statisztika.

A vasárnapokon és az estéken bontakozott ki az a tevékenység, ami a legényélet velejét adta, ami csak a legények élte volt, mert sem a lányok, sem a házasemberek, asszonyok természetesen ezt nem csinálhatták. Vasárnap, de különösen a sátoros ünnepeken (karácsony, húsvét, pünkösd, újév) délelőtt többnyire elmentek a legények a templomba. A csöglei templomban külön karzat van a legények számára. Itt ezt „legénykar”-nak nevezik. A legénykarral szemben van egy másik „kar” is, ahol az orgona van, és itt az iskolás gyermekek ültek, ez volt a „gyerekkar”. Vasárnap délután, meg este, meg a többi estéken is az évszaktól és az időjárástól függően, bizonyos helyeken összegyűlekeztek a legények az idő eltöltésére, holondozásra, kártyázásra, nótázásra, s néha a kocsmában horozgacásra. Hogy mit csináltak, mivel boldogodtak? Ugrattak egymást, találós kérdéseket tettek föl egymásnak, újszalonnáztak — ez az alsófeltevérs neve volt —, vagy dísznő vicceket meséltek, meg a jó ég tudja, egy fiatal legény mi mindent ki tud találni. A tollfeszítők, a fonóhelyek, a kendertiprók és a kukoricafosztrások is összejöveteli helyek voltak. Általában ahol a lányok összegyűltek, ott a legények is megjelentek.

A csöglei legények között legénybíró, vagy egyéb, valami tekintélyt felismerő fogalom nem volt. Első legény sem volt, a gazdag, vagy az erős legényt sem tartották többre, mint a szegényt, vagy a gyöngö legényt, ha kifogástalan, rendes gyerekek voltak. Nem is különültek el a módosabbak a szegényebektől, az egész csöglei legénység egységes alakulás volt. Egyedül a jó nótás, mulatni szépen tudó, mindenkihez, de különösen az asszonyokhoz, lányokhoz kedves, jó beszédes (akinek könnyen állt a szó) legény volt az, akit többre tartottak. De annak sem volt szabad ezt a többivel éreztetni, vagy kihasználni! Ha egymás között voltak, az is olyan volt, mint a többi.

A legények egymás között borkomaság és bor-keresztapaság, -fiúság alapján tartoztak bizonyos mértékig egymáshoz. Ezzel sem alkotak valamiféle szervezetet, vagy kasztot, de a komák és a keresztapák, -fiúk mégis jobban összetartottak, többet voltak együtt, mint másokkal. Legényavatás sem volt, de a keresztfiúvá fogadás ilyen jellegű cselekmény volt, vagyis föl lehetett úgy fogni, hogy azzal az idősebb legény a növendék legényt a fölnök legények közé ikratra.

A komaság, legénykompaniák már az iskolába járás idején kialakultak. Sokszor már az iskolában olyan pajtáság, barátság szilárdult meg a gyerekek között, ami a legénykorban komasággá vált. A komaságot a legények életük végéig megtartották, úgy is szólították és emlegették egymást: *szerbusz komám, hogy vagy, komám, gyere komám, meg igyunk egyet, komám!* Aztán, ha beszélt valakivel a koma a komájáról, csakis úgy mondta: *a Barcza komám, a Búzás komám, a Burgyán komám, vagy a Dezső komám, a Kálmán komám.* A „komám” a világról el nem maradt volna! A borkomaságot gyakran a keresztkomasággal is megerősítették, bár a keresztkomaságnál már jobban érvényesült a vagyoni helyzet hatása. Ritkán fordult elő, hogy keresztkomaság lett módos és szegény között, még ha egyébként borkomák voltak is.

A borkomaságot úgy hozták létre, hogy — többnyire nagyobb mulatások alkalmával — „megitták a komapoharat”. Ez gyakorlatilag úgy történt, hogy a két kezjelölt tele pohárral a jobb kezében, átkulcsolta a jobb karját egymásén, és ebben a helyzetben itták ki fenékiig a bort a pohárból. Utána letették a poharat, és erős kézfogással megerősítették a komaságot.

Ugyanígy történt a keresztapaság, -fiúság megfogadása és megerősítése is. Keresztfiává 5-6 évvel fiatalabb növendék legényt fogadott az idősebb legény. Attól kezdve aztán egymást keresztfiámnak, keresztapámnak szólították életük végéig, s úgy is emlegették egymást. Mint ahogy a komaságnál láttuk: *Találkoztam a pirúi vásáron a Ferenczi János keresztfiámmal, vagy: a Balogh Gyula keresztapámat is ethivtam azzagot rakni.* Szóval a borkomaság, meg a bor-keresztfiúság, -apaság teljesen egyforma értékű és jellegű fogadás volt.

*Gyere komám, igyunk a kocsmába,
Nem sok az a két-három pini ára.
Addig igyunk, míg az erszény bírja,
Ita nem bírja a Wejner Jónija.*